

გორც მხოლოდ ბიოთად, ისევე მრავლობითად, მაგალითობენ: სიტყვას ბრძანისას, სიტყვებან ბრძანისამან, სიტყვანი ბრძანისანი, სიტყვათ ბრძანთათა და მებრვე სხვანი. ეს იბოტომ არის, რომ ნათესავის ბიოს ბრუნვას ქართული ეს ისე უყურებს, როგორც ზედა-მხარულსა და ამას გამო სიტყვა ნათესავის ბიოს ბრუნვის გამოუკვლევლად მიიღებს ხალხი იმ ბრუნვას, რომელსაც სანდო არსებითი ჭიხრულობს განმეორებადობა. ახლა წარმოადგინეთ გაცხადება ბ-ნი ნიკოლაძის, რომ თვითონ ანტონ ქათალიკოზს მოჰყავს ამის მავალითი ამ სახით: „ძენი დევისანი, გვამისა ქრისტესისა, ხედათ მოციქულთათა, ძენი გაცხადნი“ და სხვანი.

განა შორს არიან სიტყვანი ესენი ამ ფორმასზედ? „სიტყვანი ქართველთანი“? ამ რად ბანანს ბ-ნი ნიკოლაძე, „ЭТО—шпидка даже и съ точки зрѣнія Антона католика-са“

რადგანაც ქვეყანაზედ უკვლავიერია შესაძლოა, იქნება ბ-ნის ნიკოლაძემ ანტონ ქათალიკოზს შესწავლის, როგორც ჩვენ გვწამებს, რომ მითამ დე ცოდნა სიტყვათა ბრუნვისა რუსულიდამ გადამოედან? თუ იგი, ახა სხვა არის რუსულში მავანი ფორმა? მავანი სრულებითაც არ არის და იმპარიონი, რომელსაც კანონად გვიდებს ბ-ნი ნიკოლაძე და ამით თავის დანამაულობის გადასახდეს ჩვენ გავხედვიან. ბ-ნი ნიკოლაძისაგან დაჰყვებულნი არიან: „სიტყვანი ძველთა და ახლათა ქართველთა“ სწორედ რუსულის ენის ფორმა და სწორედ ამავე ფორმით თარგმნება, სახელდებულნი: „Словъ древнихъ и новыхъ грузинъ“. ახა ეხლა ზემოხსენებული ნაშრომი განსაკუთრებული ფორმა ქართველთაა—სენი განსაზღვრებთურთ: მამ ბულგარი ერილა ტყე-ნოსო!..

თინ ამბობს, ბულგარის ტყეპანს, კი მოგვცეთ, კია, მაგრამ, გავგეობის რეა წლის ანგარიში რა ხელუხლებელია, მაგვრ რაღას იტყვიან? კომისიას ვარდელითა, მიტყვიან ბ-ნის ქუთათურის პირით, არც ევ პასუხია ურიტო, მხოლოდ მე იმისი მეზინიან, რომ თუმი ამ კომისიის შერ განხილული ანგარიშები ვარდელითა ახლა სხვა კომისიისთვის, რომ იმან გადათავალიერის და შეამოკონს პირველ კომისიის გამოკვლევა ევ გამოვლის ანგარიშთა. ეს რომ გორაკოც ვერ არის კია ნიშანი რითი დასაზრუნებთა, რომ როდესაც ეს მეორე კომისია წარმოადგენს თავის აზრს, ახლა მესამე კომისიას არ ამოირჩევს ქუთათურის საბჭო, რათა ამ მესამე კომისიამ გადათავალიერის გადათავალიერებულ მეორე კომისიას, რომელმაც გადათავალიერა პირველ კომისიის გადათავალიერებულთა თუ ამავე ვერ დამაზრუნებთა, მამინ მე ახლეთი მექნება დიფერო, რომ ქუთათურის საბჭო მადლობას ვაღებდეს მესამე კომისიის მოღვაწეობისთვის და ამოირჩევს ახლა მეოთხე კომისიას, რომელმაც უნდა დაიწყოს მოლოდამი, ენი იცის, რა არ გადათავალიერის, ვიდრე გამეკობს ანგარიშმდის გავა!..

და ამისთანა ამაკი მოსალოდნე-

თულის ენისა „სიტყვანი ქართველთანი“ ვაღრუნეთ ამავე ფორმით! ესეთი ფორმა ძალიად განკვებადარჯულებული და შექმნილია წარსულ საუკუნეებში, ამბობს ბ-ნი ნიკოლაძე. ნუ თუ ამას მითხლა ბანანს და არა მარტო იმისთვის, რომ ჩემი არ გითხრა, გუფი რით გაცხადებო. უამისოდ ასე თამამად ლაპარაკი მასზედ, რაც კაცს მარ იცის, და უკერებელია, რამდენი მაგალითი გნებავთ მოკვივანოთ, რომ მაგამი ბ-ნის ნიკოლაძის გასაოცრად ჰქვიატობს ხსოვნა. აი მაგალითები:

- „ეს ტარგი დღისა, რომელმან აღი-სენეს ცოდნის სოფლისანი.“ (სიტყვანი, თავ. I, მუხ. 29).
- „ქვეა მის ერთმან მონათგან მღვდელთ-მთავარსანი.“ (სიტყვანი, თავ. 18, მუხ. 26).
- „რომ გაცო წყროსანი-თა მამ მოკვდაო უკვალნი.“ (სიტყვანი, თავ. 196).
- „გი ორნივე სჯილად გარდახდეს ძირა სხვა-ს.“ (სიტყვანი, თავ. 83).
- მიმდომი საწყობისანი მისთა ნიკოლაძის წიგნთან. (სიტყვანი).
- ესე ამავე უცნო უცნოა ხელწერილთანი. ანუ ჰირველ ზენი და საქმეი, ქუანი მამ შეუთანი. (სიტყვანი, თავ. 1591).

იქნება ბ-მა ნიკოლაძემ ესენი სიტყვანი დაგვიწეროს, აი და გურომვიდეს, ესე იგი, იმისთანა მწერალი, რომელსაც დიდი ძველისძველთა და მძიმე უნდა არ მივიწინებ:

„გამოვიდა ნო და ცოლი მისი, ძენი მისნი და ცოლი მათა მისთანი.“ (სიტყვანი, თავ. 287).

რადგანაც სიტყვას ბაი არ ადევს, შესაძლოა ის მაგალითებიც დაგვიწეროს ბ-მა ნიკოლაძემ და ვითხრობს: ივენი სულ მწიგნობარნი არიან და თავიანთ მოვანიდ ფორმებსა ჰქმნიან გავამტეტულის

ლია იმისთანა საბჭოში, სადაც ვანთლებული ხალხი ჰყავთ ამოჩეულის განმარტად. ძალიანა, თქვენმა მხემე ვანთლებული ხალხისანი, ისეთ გავხე დამდარხართ, რომ კაცმა პირველი უნდა გადადგვიეროთ და დავლოცოთ, სხვას ვერას მოიგონებს მეც დაგლოცათ—

დმქროში: კავაჰენიეროთ, უფრო კა უფოე მოკვით, უფრო კავაჰენიეროთ.

მინც ასეთი საკვირელო რამა ყოფილა ვარსკვლავი ჩენის ცხოვრებისა. ისე მივყავს ჩენი საბჭო, რომ თუნდ დღეში არ ავისრულდება, რასაც მივლის შენის ვარაუდით ელი, არა—უფოე ისე უნდა მოჰხდეს, რაც უწინააღმდეგეა შენს მალოდინს. აი თუნდ აილეთ ტელეგრაფი. რა დანიწიწულა ბაქს ამ ძვირფას თვალს კაცთა გონების ძღვევა—მისილობა—ისა?—ისა, რომ ვაადღელოს და მოჩვენებითა შორის გამოლანაკება, თითქმის დათრგუნოს მანძილ.

მართლად მეტი დღისა-წყალობა არა უნდა კაცსა, რომ ათი თასის წილბის მანძლზე ვერას დიდი კოდდ შეეკითხოს თავის მოამსხა და პასუხით მიიღოს იმისგან! ოცისა და ასის ვერსტის მანძილი ხომ სათქმელად უნდა არა ღირს—ამას რამდენისამე წუთში ვაბრუნებ-ამოიბრუნებს... ეს ხომ ასეა და ასეც უნდა იყოს. მაგრამ ახა ენათათ, ჩენის ცხოვრ-

სიბრძნის გამოსაჩენათაო. რომ ეს ვასაძერწეც ამივე უფოლოთ ამის მათქმელსა, აი მაგალითები თვითონ ნაბნის სიტყუარებისაგან ათადებული:

- „ეს წილად, ვეოლად ჰლოდა, სეუფას ისრდა ქვისას; ანუ „ღილაზე შემოგვტოვნეს პირ-მეინ ლომინ მოისანი; ან „დამსტეს ვარდნი ვეოლდეს, ძირადნი ვროს სხვა-ნი“ და სხვანი და სხვანი.

თუ დრო და ადგილი გვერებოდა, ათას სხვა მაგალითს მოვიკვადით იმის დასამტყიცებლად, რომ ეს რთული, ორეკვი ბრუნვა ჩვენს ენას წარსულსა საუკუნეში არ მიუღია, არამედ თავის კარენის დედიამ ჰქვანია, ბექს და ექნება, — და ამ ჩათვლას მეცხრამეტე საუკუნეშიც სხვა უცნო ენის ზედა მისევის გამო ევ განსაკუთრებული, მარტო ჩვენის ენის გუთუნული თვისება ვადავებუ ჩვენს ახალს მწერლებს და უცნო ენის ფორმას მიადებინა. ამ სახით ბ-ნი ნიკოლაძისაგან ქებული „სიტყვანი ძველთა და ახლათა ქართველთა“ უცნო ენის ფორმა უფროა, ვიდრე ქართულისა.

ეს რთული ბრუნვა, ეს მართლად განსაკუთრებული თვისება? ჩვენის ენისა პირველად გამოიკვლივა და შესაბამი უტყუარი საბუთი და რიგი ხმარებისა ადმოუჩინა, იცით ვინ? წარმოადგინეთ გაცხადება ბ-ნი ნიკოლაძისა: იმან—

„რომ ეს თვისება მართლად და საყოველთაოდ ჩვენს ენას, ამას გვიპირველი მეცნიერი ჰოპსევი გვარწმენს. ახლა განსაყოფა: ბ-ნი ნიკოლაძე ამ განსაკუთრებულს თვისებას არამეტე ჩვენს ენას; ჩვენი ვარწმუნა და მანც ივე ბ-ნი ნიკოლაძე ჩვენი გვწამებს ენის განმარტებას. მართლ და ნუ იტყვიან: საპროლო, სადა ხარ!“

ბას როგორ შეეთვისა ტელეგრაფი და ან რა ფერი მიეცა. მე ვიცნობ ერთ ბატყეცემულ ოჯახობას: თქმულსა, კოლოსა და სიღერას. მუხრისისინი ღიღის გეარეულობისანი არიან და თქმულ ამ გარემოებას ჩენში ბარაკიანი მწიფელობა ბაქს, მაგრამ მე ამაზე არას ვიტყვი. მეიხებელი-სათვის საქმარისა იცოდეს, რომ ეს ოჯახობა ამ ზაფხულს სცობორობდა სოფელ ზოგელს და თავის სწორ-ამხანაღებთან მიწერ-მოწერა ჰქონდა გამართული, წერილები მისილიდით გრაკლის სადურზე. იქ სადურის უფროსთან მოლაპარაკებული ჰქონდათ, რომ თუ იმით სანელობაზე იქნებოდა რამ, გარდაცვა ერთის გლენისათვის, რომელიც სადურის გერზელ სცობორობს და რომელიც ამ თვითონ წაუღებდა წერილობა თუ დღემას, ან ვაგანდა ენისმეს ზოგელში.

წარსულ თთემი ცალი ჩამოვიდა ტელისის, წამისღლისას კიდევ განსაკუთრებითა სთხოვა, რომ უფროსს უმეველად წარადგეცა იმ გლენისათვის, თუ ან უწილი იქნებოდა იმით თებულს, ან დღემას. პატრიანსი სოცეა ბლომად დაინარჯა. ქალი დაიშვებულნი გამოემგზავრა. პირველ ოქტომბერს მისწერა თავის ქმარს დეგრა: „ჩქარა ჩამოდი ტელისის“. უმეველი, საქმე მოითხოვდა, რომ ჩქარა ჩამოსულიყო, თორემ გიერენ იქნება, ტყუილად ასეთი დებე-

ტონა ქათალიკოზმა, რომელსაც ბ-ნი ნიკოლაძე აბრალებს და განიანს უარ-უყოფას. ამაში გვემოქმება თვითონ პირველი ქართულის ენის ბ-ნი ცვაგარევი, რომელსაც ამ მხრით ანტონ ქათალიკოზს ვაფიქროვს სავაზად სარწმუნოად და ვრცელად გამოიძებული ბქს. რომ ეს ორეკვის, თუ რთულის ბრუნვით სიტყვის ხმარება ბ-ნი ნიკოლაძის შეცდომად ჩვენს ენის რწმედ არ დაიჭდოვა, სხვა არა იყოს-რა, ამ დოცვას მინც ვაინსწავდა, რომელიც ჩვენში სუთის წერილს ბაშვამ-კი იცის: ნათესავის მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა ამინ. მართლა რომ ამინ და გირიფუისონ.

ახალი ამბავი

„10 ოქტომბერს დღითი ტფილისის ვოვალზე მზავალი ხალხი ევილად მათს უმალესობას დიდ მთავრს მიხელო ნიკოლოზის ძესა და მის მეუღლეს, ოღვა თეოდორეს ასულსა. სამხედრო და სამოქალაქო უფროსობა ფორმით იყო ჩაცმული. ქალაქის ხმოსანთთვის ორი ევგონი ტენხვალასი იყო გამოადგებული, რამ მარტო ისინი ჩამსხდარიყვნენ და გასულიყვნენ ვოვალზე.“

„ჩვენ ენათ ტფილისში სავაზად გრეული კოლლეკტია ზღვის ქეებისა. ეს კოლლეკტია შეუტრება ბათუმში ერთს ყეობა კაცს სახელდობრ ბ-ნს გრ. ტატიშვილს, რომელიც ხელგანი ამომკრელია სურათებისა და ქართლის ასოებისა ხელზედ კოლლეკტიაში ურეგია ზოგიერთი ძვირფასი ქეა. უნდა იყო ხანის ქეები მზავალია. არს ვარტყეუ გავიქვებული საგნებიც: მაგალითად, გავიქვებული ფორთახის ნაქეი.“

„შემი ჰგზავნოს. ეს დებემა დღესაც მდის ტფილისიდან გრაკლში, მაგრამ ვერც არ მისულა, თუქცა ამ გლენის გარდა, რომელიც სადურის ზეა, მუდამ დღე ჰგზავნიდა ქმარი კაცსა და უყერდა, რომ სადურში ეთებნობოდა—თქვენს სახელზე არა არის-რა.“

„კოლმა გავზენა დებემა 4 ოქტომბერს: „ჩამოდი ჩქარა და პარეცი წამოიღე.“ ეს დებემა ვადაცევიც ამ გვარად: „ჩამოდი ვოვალზე“ და ასე ვადაცევიტული დებემა მისცეს ქმარს ოქტომბრის ექვსსა. კოდდე კავგი, რომ ასეთი დასახიბებულ დებემა ადრე არ მისცეს, თორემ, როგორც ქვეით ვაგებთ, ქმარს რომ მისვლიდა, ჩამოვიდოდა ტფილისის ვოვალზე, კოლს ვერ შევხდებოდა, იფიქრებდა, ახლად ვერა ენაზე, სად-მე ვეგონი იფიქრებდა, ადგებოდა, თითონაც ისე ჩაუღებოდა ვეგონში და უანვე წაივლოდა—გზაში უთყოფიერებოდა. ძალიან სასიკლო ამბავი იქნებოდა.“

დადურდეთ ისე ზემოხსენებულს ამბავსა, ქალს უყერს, რომ აქამდის პასუხი არა მოსდის-რა, და ვინ იცის, რას არა ვფიქრობს თავის სახლობაზე, რა უტებლურება არ წარმოუდგება. ელოდა მასებს ოქტომბრის ოთხის თუზად-მისვლას, ლამე ძილი არ მოუტებოდათრმე თვალზე. ელოდა ხუთს ოქტომბერს ღამის 12 საათამდე. აქ კი სხსარი გაუწეულად ლოღინი, ადგა და წავიდა

მარწყვი, გველის თავი, გავიქვებული ხართუთის მზავსი ქეა, გავიქვებული ცეკრი და ათასი კიდევ-და-სხვა ყერი წერილი ქეები და კრეები: სეფსკიის მზავსი, ქარის მზავსი და სხვა-და-სხვანი“

„* ხონს ახლო ქუჩისა და გუ-ზის სოფლის თესს სკოლისა და ვა-მისესტელი-შემსახველის ამხანაგობის გარდა, დაუსრებია სასოფლო ღუქანიც, რომელშიაც იფხუფსა და იყო-ღება სხვა-და-სხვა სოფელში საკირო საქონელი და საფარა.“

„* გორი: ამ თთვის 4-ს სკენის მოყვარებებს თავინთ სასარგებლოდ წარმოადგენა გამართეს გორის პროტონდში“. წარმოადგინეს ორი პოე-სა: „ჯერ დაიბოცენ, მერე ჰქობი-წილენენ“ რაფიელისა და „დატრიოლ-და ჯარა“. წარმოადგენენ კოტა ხალხი დასწერელს; სულ ოთხი თუმანი აულიათ ხარჯან-პარჯიანად.“

„* იქლამე: აღრეც იყო იფე-რიანი“ მოხსენებული, რომ გორში სკენის გამართეს პირებენო. თუქცა არის სკენა, მაგრამ ერთად მწველი-შულია და იმასაც დიდს დაწვითი ვეაშლენენ ხალხოვ; სკენა აქურის სკენის მოყვარებთან არის შექმნილი, მაგრამ ერთხელ და ერთხელ ვლდათა პარკივანია და საოსტატო სემინარიის თათართა განყოფილება დავა-ტრონა და ქართი მიუქეთ, რაცა სა-ქონიგება ხოლმე. ამ ვამად აქურმა ახალგაზობამ მტყეცელ განიწილა, რომ უსათუოდ გამართონ სკენა და მოაწყონ როგორც რიგია. სკენა იქნება გამართული განსაკუთრებით „წერა-იოთხის საზოგადოებისათვის“; წარმოადგენებლად და ქირილამ შემო-სული ფული ვადაღება სენგნულის საზოგადოებისათვის. მაგრამ რაღვა-ნიც ვარსში ისეთი ხელმისანი არ მოი-პოვება, რომ სკენა გამართოს,—მე-რე ისიც მოაჩაგი სკენა, აქედ-ქით

ტელეგრაფის სადგურში, უამბო თა-ვისი გარემოება. ურჩის დაქითხე-ბოდა გრაკლის სადგურის უფროსს, რომელიც კანონით მოვალეა ვასცეს პასუხი, თუ ამის ფულს ვადაინიდა ქალი. ამისთანა მდგომარეობაში ფულს ვინდა ვადაღდეს. ქალმა დაი-ფურსა კეთილი ჩრევა და ჰგზავნი დე-პემა უფროსთან: „გავუზავნეთ ჩემი ორი დებემა თუ არა? პასუხის ფული ვადაინიდა“. დღის ორ საათამდის ელოდა ქალი ტელეგრაფში. ადღე-რეული ვადაინი და გამოიღლის ოთხსაში. მაგრამ პასუხი არსად სჩანს. დაბრუნდა სახლში, რადგან თითონ ისე შესწულად ვარემობის უყო-დინრობით, რომ ფეხის ვადაღმა აღარ შეეძლო, დასწერა წერილი, დაიჭრავა ერთი კაცი და რკინი-გზით გავზავნა გრაკლში, რომ იქამდ მასულიყო ხოლმეშია შეეტყუა, რა უტებლურებაა მის თვისა.“

ამაზედ ნიკლები ტანჯვა არ გამო-იარეს ქმარისა და დღემას, რადგან არა იკოდნენ-რა ქალის ამბავისა. ექვსში მიუქედით დებემა, რომელიც ოთხს იყო გავზავნილი. ქმარმა დაიჭრა ევატორი და მიიღს, გზაში შემოკრა-რა ტფილისიდან გამოგზავნილი კაცი წერილით. წაიკითხა... ვაგვირდა, ვა-გვირდა, ვეცეცხლა, ვაწილდა, ერთის სიტყვით, წელი მოსწულა კაცსა. ვა-მოიქნა სადგურში, საყველერი, სამ-დურავი, დატყვენა მისის მხრით, ხა-მისებრი ბოდრი უფროსისა, მაგ-

